

# Discussie\*

| HANS VISSER

## Globalisering

*Meer is beter, onder voorwaarden*

Het stuk van Wilterdink geeft een uitermate zorgvuldige analyse, en de uitkomsten sporen ook met die van andere zorgvuldige analyses (zie O'Rourke 2001 en Sala-i-Martin 2002). Mijn in de vorm van stellingen gegoten opmerkingen over globalisering bevatten daarom slechts in beperkte mate commentaar op Wilterdink en nemen voornamelijk het artikel van Wilterdink als vertrekpunt.

### Stelling 1

Wilterdink is socioloog, maar richt zich vooral op economische grootheden en verbanden. Laat ik, als econoom, beginnen om in navolging van Anthony Giddens in zijn *Reith Lectures* (1999) ook op sociologische aspecten te wijzen. Globalisering is niet alleen een kwestie van internationale handel, investeringen en kapitaalstromen, maar heeft ook politieke en culturele aspecten. Als we ons op die culturele aspecten richten betekent globalisering vooral modernisering, wat, aldus Giddens, niet zonder meer neerkomt op overname van de westerse cultuur. Globalisering is modernisering, maar

---

\* Naar aanleiding van Nico Wilterdink (2002) 'Mondialisering en de mondiale welvaarts kloof: trends in inkomensverschillen in de wereld, 1950-1998', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 29 (2): 194-215.

Tijdens de 10<sup>e</sup> Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen op 30 en 31 mei 2002 in Amsterdam namen de auteurs Hans Visser en Robert Went deel aan een forum met het artikel van Wilterdink als uitgangspunt.

niet volgens één uniform patroon. Landen als Japan, Italië, de Verenigde Staten en Maleisië hebben geen eenheidscultuur. Wel neemt in de hele wereld de greep van de traditie op het dagelijks leven af. Dat betekent dat de basis van onze zelf-identiteit verandert (zie hierover Giddens 1991). Traditionele banden worden zwakker. Dat levert onder andere meer bewegingsvrijheid en zelfbeschikking op voor vrouwen. In veel landen roept dat weerstanden op. Globalisering en daarmee liberalisering hangen samen met vrije keus. Daarom zijn sommige overheden, onder andere de Franse, daar instinctief tegen: die worden doodnervus van processen die niet centraal beheersbaar zijn. Liberalisering hoort bij vrijheid; vrijheid niet alleen om goederen en diensten over de grens te brengen en te halen, maar ook om ideeën internationaal uit te wisselen. Dat geeft de overheid minder greep op haar onderdanen, ook al probeert bijvoorbeeld de Chinese overheid het gebruik van internet aan banden te leggen. Het is overigens opvallend dat het Midden-Oosten veel meer moeite lijkt te hebben met die liberalisering en modernisering in de samenleving dan Oost- en Zuidoost-Azië. Dat is, naar het mij voorkomt, niet zonder meer aan godsdienstige verschillen te wijten: Maleisië en Indonesië, beide met een Moslimse meerderheid, doen minder krampachtig dan meer naar het Westen gelegen overwegend Moslimse samenlevingen.

Globalisering betekent ook moderne technieken overnemen. Dat werkt eveneens weer door in de maatschappelijke verhoudingen. Het internet stelt boeren in staat om prijsontwikkelingen in stedelijke centra op honderden of duizenden kilometers afstand te volgen en hun afhankelijkheid van tussenhandelaren te verminderen.

## Stelling 2

Wilterdink schrijft alleen over *inkomensverhoudingen*. Minstens even belangrijk lijkt mij het *niveau* van de inkomens, in het bijzonder dat van de laagste. Sala-i-Martin (2002: 17-19) constateert het volgende. Het percentage mensen in de wereld dat met een inkomen van minder dan \$1 per dag (in prijzen van 1985) moest rondkomen lag in 1998 ongeveer 1/3 lager dan 1970. Het percentage mensen onder de grens van \$2 per dag daalde zelfs met bijna 3/5. Absoluut gezien gingen de aantallen met honderden miljoenen omlaag. Dollar en Kraay (2002: 28) noemen een daling van het aantal mensen onder de \$1 grens met 200 miljoen sinds 1980. Alleen bleef één continent achter: meer dan 95 procent van de 'one-dollar poor' leeft nu in Afrika. De kreet 'de

armen worden steeds armer en de rijken steeds rijker', die journalisten nogal gemakkelijk uit de pen vloeit, lijkt dus voor wat betreft het eerste deel van de bewering niet op te gaan.

### Stelling 3

Wilterdink wil de globalisering relateren aan 'economische, technologische en institutioneel-politieke veranderingen in en sinds de jaren zeventig, die voor een belangrijk deel een reactie vormden op economische crisisverschijnselen' (Wilterdink 2002: 208). Mij lijkt de globalisering niets anders te zijn dan een hervatting van een beweging die van midden van de negentiende eeuw tot 1914 plaatsvond. Stoomvaart, Suezkanaal en de spoorwegen zorgden voor dramatische dalingen van de vervoerskosten (vgl. North 1958). Telegraaf en telefoon zorgden voor veel snellere en goedkopere communicatie. Ook in die periode ging het niet alleen om economische en technologische veranderingen. Die gingen wereldwijd samen met moderniseringsbewegingen. In het interbellum werd de globalisering teruggedraaid; na de Tweede Wereldoorlog en vooral na het herstel van de convertibiliteit van de belangrijkste valuta's eind jaren vijftig kwam ze weer op gang. Crisisverschijnselen hebben naar mijn oordeel eerder een rol gespeeld bij het terugdraaien in de jaren dertig van de globalisering dan bij haar wederopbloei na de Tweede Wereldoorlog.

### Stelling 4

Wilterdink (2002: 211) constateert dat 'toenemende openheid voor buitenlands kapitaal, toenemende integratie in de kapitalistische wereldeconomie en liberalisering van de handel geen garantie vormen voor een succesvolle economische ontwikkeling' en stelt vervolgens dat territoriale staten niet door globalisering onbelangrijk worden. Terecht, naar mijn mening. Hier zien we het oude vraagstuk of handel 'the engine of growth' dan wel 'the handmaidens of growth' is (Linnemann 1996). Vaak het laatste. In ieder geval

---

1 Karel van het Reve veegde als Henk Broekhuis reeds 25 jaar geleden in zijn column in *NRC Handelsblad* de vloer aan met dit cliché. Niettemin levert 'De armen worden steeds armer' ongeveer 950 hits op bij Google.

is openstelling van een land voor internationale handel en investeringen meestal niet een voldoende voorwaarde voor een voortgaande economische ontwikkeling. Eerst of daarnaast dient er een redelijk goed georganiseerde en geliberaliseerde binnenlandse markt te ontstaan, met een goede en goed gehandhaafde rechtsorde. China en India zijn in dit verband sprekende voorbeelden.

## Stelling 5

Ik ben het eens met de slotopmerking van Wilterdink waarin hij de visies van de anti-globalisten verwerpt. Dat neemt niet weg dat ze op een aantal punten wel serieus te nemen zijn. Een van hun punten is dat er met het verschuiven van beslissingsbevoegdheid van individuele landen naar internationale organen meer democratische controle op internationaal niveau vereist is. Daar is iets voor te zeggen. Het is overigens de vraag of de architectuur van de internationale instellingen daarvoor stevig op de helling moet. Tenslotte worden de beslissingen in die instellingen genomen door vertegenwoordigers van de lidstaten en het is de taak van nationale parlementen om de discussie met die vertegenwoordigers aan te gaan. We kunnen misschien klagen over de grote invloed van de Verenigde Staten in het IMF, maar het is wel zo dat het Congres zeer regelmatig discussieert over de internationale organen, studies verricht of laat verrichten (denk aan de Meltzer Commission<sup>2</sup>) en wetsontwerpen indient. De aandacht in de parlementen van andere lidstaten steekt daar nogal pover bij af en de landen van de Europese Unie lijken weinig tegendruk te bieden, in ieder geval niet als collectiviteit. Voorts deel ik de zorg van antiglobalisten ten aanzien van de patentrechten op medicijnen. Maar ook hier zit de fout niet bij de internationale instellingen. Het TRIPS-verdrag stelt minimumeisen aan het patentrecht van de lidstaten van de wto en biedt voldoende ruimte om in geval van ziektes die epidemische vormen aannemen de patentrechten van de farmaceutische industrie te omzeilen (wto 2001). Het gevaar is hier eerder dat de Verenigde Staten in bilaterale onderhandelingen een verdergaande bescherming van de rechten van Amerikaanse ondernemingen eisen dan het TRIPS-verdrag (Thomas 2002). De toeëigening door Amerikaanse ondernemingen van patentrechten op genetisch materiaal uit onder andere het tro

---

2 Zie Mikesell 2001.

pische regenwoud is ook een verschijnsel waar actievoerders met recht een punt van maken. Binnen de wto ziet men het probleem en zoekt men naar een oplossing (wto 2002).

Een andere angst is dat er door liberalisatie van handel en investeringen een ‘race to the bottom’ ontstaat op sociaal terrein en met betrekking tot milieuvoorschriften. Voor een negatieve invloed van globalisering op sociaal terrein kan echter nauwelijks een aanwijzing gevonden worden. Tanzi (2002) laat zien dat het percentage van het bbp dat de overheid aan subsidies en overdrachten besteedt in de rijkere Europese landen van 1960 tot 1980 fors gestegen is en in het algemeen ook van 1980 tot 1995 nog toenam. Wat het milieu betreft zien we bijvoorbeeld binnen de Europese Unie geen terugbuiging, met het oog op de wereldmarkt, van de beweging naar steeds strengere voorschriften. Integendeel. Die voorschriften hebben zelfs een positieve uitstraling: in Nieuw-Zeeland delen Japanse vrachtautofabrikanten in hun advertenties vol trots mee dat hun motoren aan de Euro-3 eisen voldoen.

## Stelling 6

Globalisering is niet alleen maar rozengeur en maneschijn. Net als de critici van het kapitalisme en de vijanden van de multinationals uit de jaren zeventig en tachtig, wier geestelijke nazaten zij zijn, hebben de anti-globalisten zinnige bezwaren tegen allerlei verschijningsvormen van het door hen gewraakte verschijnsel. Maar voor de narigheden van de globalisering geldt iets soortgelijks als voor de kapitalistische uitbuiting, waar Joan Robinson, hoogleraar economie in Cambridge en heel ver verwijderd van een onvoorwaardelijk geloof in de zegeningen van de vrije markt, over schreef: ‘(...) the misery of being exploited by capitalists is nothing compared to the misery of not being exploited at all’ (Robinson 1964: 46). Zo kunnen we ten aanzien van globalisering stellen: The misery of suffering from globalisation is nothing compared to the misery of being bypassed by globalisation.

Je afsluiten van globalisering brengt alleen maar nadeel. De levensomstandigheden zijn het slechtst in landen die buiten de globaliseringsbeweging staan. Weinigen zullen nog zo extreem zijn als Cheryl Payer, die in de jaren zeventig de lof zong van Noord-Korea, omdat dat een autonome economische ontwikkeling doormaakte en zelfs geen technologie van het buitenland nodig had (Payer 1974). Toch worden er nog steeds in mijn ogen uiterst merkwaardige voorstellen gelanceerd. Zo constateert dr. Went, sterk afkerig van een liberaal handelsbeleid, met schrik dat hij daarmee in het griezelige

gezelschap van rechtse politici in imperialistische landen als Frankrijk en de Verenigde Staten terechtkomt. Dat kan natuurlijk niet: 'Such reactionary protectionism is in reality even worse than free trade' (Went 2000: 670). Dus liever geen reactionair protectionisme, maar we zijn tegen de globalisering dus protectie moet er zijn; de oplossing heet 'progressief protectionisme'. Went erkent dat handel de enige manier is voor arme landen om rijker te worden; zij mogen dus niet door handelsrestricties van rijke landen getroffen worden. Dan maar iets anders. Het verhaal van Went is dat het beleid gericht moet zijn op 'the development of democratic capacities for control of the transformation of economic structures towards egalitarian ecologically-sustainable reproduction' (Went 2000: 670). De handelspolitiek moet een progressieve agenda voor de wereld ondersteunen en dat wordt vertaald in kwantitatieve restricties die uitsluitend gericht mogen zijn tegen technologisch superieure concurrenten. Die restricties worden aangeduid als Investment Inviting Import Quantity Restrictions. Onduidelijk blijft of het de bedoeling is dat die technologisch superieure concurrenten directe investeringen plegen of dat het binnenlandse bedrijfsleven gestimuleerd moet worden invoervervangende producten te produceren. Wat onmiddellijk voor de geest komt is het geval van Brazilië, dat de eigen computerindustrie beschermd heeft, zodat het bedrijfsleven daar altijd een of twee generaties achterliep met de automatisering. Dat de progressieve agenda daardoor is ondersteund zal wel alleen met een dialektische redenering aannemelijk gemaakt kunnen worden.

## Stelling 7

Een samenhang tussen globalisering en inkomensverdeling zegt nog weinig over causaliteit. Er zijn immers ook andere invloeden op de inkomensverdeling. Zo is de technische ontwikkeling van belang. Die heeft de vraag naar on- en laaggeschoolde arbeid in de rijke landen relatief doen dalen, waardoor de ongelijkheid ook zonder globalisering zou zijn toegenomen (zie over deze kwesties onder andere Wood 1994, Slaughter 1999, Atkinson 2001). Ook de eigendom van productiemiddelen is van belang. Als de agrarische exporten in een land toenemen maakt het heel wat uit voor de inkomensverdeling of grootgrondbezitters of kleinere zelfstandige boeren daarvan profiteren. Ten slotte speelt het inkomensbeleid in een land een rol.

## Stelling 8

Ook al zijn er sterke aanwijzingen dat liberalisatie van handel en investeringen zegenrijk kan werken, onder voorwaarde dat die samengaat met binnenlandse liberalisatie, dan is er toch geen reden om armere landen één bepaald ontwikkelingspatroon op te leggen. De stelling dat overheidsbemoeienis, niet alleen met de binnenlandse ontwikkeling maar ook met de handelspolitiek, in de meerderheid van de Aziatische tijgers positief effect heeft gehad, kan niet gemakkelijk weerlegd worden. Bovendien zijn er te veel rampen gebeurd met liberalisatie van het kapitaalverkeer om op snelle volledige vrijmaking daarvan aan te dringen. Verschillende beleidsvarianten, met verschillend tempo van liberalisatie, zijn denkbaar.

## Stelling 9

Om te besluiten een krachtige stelling: het grootste gevaar voor de globalisering is op het ogenblik het beleid van de Verenigde Staten. Zij dwingen op agressieve wijze andere landen om markten, ook voor goederen en diensten die tot voor kort niet of nauwelijks internationaal verhandeld werden, te openen voor Amerikaanse ondernemingen, terwijl ze tegelijkertijd om electorale redenen hun eigen verouderde staalindustrie en hun agrarische sector zwaar beschermen. Zij ondergraven daarmee het gebouw van de wto en tasten de toch al niet erg grote bereidheid van de lidstaten van de Europese Unie om het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid te hervormen aan. Naast de consumenten in de rijke landen betalen de boeren in armere landen het gelag, maar niet alleen zij. Een land als Argentinië zou ook veel minder problemen kennen als het de producten waar het een comparatief voordeel voor heeft vrijelijk op de wereldmarkten zou kunnen afzetten, om maar te zwijgen van Cuba met zijn suiker. Een soortgelijk verhaal is te houden over het anti-dumpingbeleid van vooral de Verenigde Staten en de Europese Unie. De rijke landen hebben tonnen gesubsidieerde boter op het hoofd als het om verwerpelijke handelsbelemmeringen gaat. Door die af te schaffen zouden zij bijdragen aan een verdergaande globalisering, met positieve effecten voor het overgrote deel van de wereldbevolking.



## Literatuur

- Atkinson, A.B. (2001) 'A critique of the transatlantic consensus on rising income inequality', *The World Economy*, 24 (4).
- Dollar, D. & A. Kraay (2002) 'Response to K. Watkins: making globalization working for the poor', *Finance and Development*, 39 (1).
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1999) *Reith Lectures 1999*, [http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/events/reith\\_99](http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/events/reith_99)
- Linnemann, H. (1996) 'On trade and growth', *De Economist*, 144 (2).
- Mikesell, R.F. (2002) 'Review article: the Meltzer commission report on international institutions', *Economic Development and Cultural Change*, 49 (4).
- North, D.C. (1958) 'Ocean freight rates and economic development, 1750-1913', *Journal of Economic History*, jrg. 18, 1958. Opgenomen in R.C. Michie (red.) *Commercial and Financial Services*, Oxford: Blackwell 1994, in de serie *The Industrial Revolution*.
- O'Rourke, K.H. (2001) *Globalization and Inequality. Historical Trends*, NBER Working Paper 8339, Cambridge, Mass.: NBER.
- Payer, C. (1974) *The Debt Trap. The IMF and the Third World*, Harmondsworth: Penguin.
- Robinson, J. (1964) *Economic Philosophy*, Harmondsworth: Penguin.
- Sala-i-Martin, X. (2002) *The Disturbing 'Rise' of Global Income Inequality*, NBER Working Paper 8904, Cambridge, Mass.: NBER.
- Slaughter, M.J. (1999) 'Globalisation and wages: a tale of two perspectives', *The World Economy*, 22 (5).
- Tanzi, V. (2002) 'Globalization and the future of social protection', *Scottish Journal of Political Economy*, 49 (1).
- Thomas, C. (2002) 'Trade policy and the politics of access to drugs', *Third World Quarterly*, 23 (2).
- Went, R. (2000) 'Game, set, and match for Mr. Ricardo? The surprising comeback of protection in the era of globalizing free trade', *Journal of Economic Issues*, 34 (3).
- Wilterdink, N. (2002) 'Mondialisering en de mondiale welvaartskloof', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 29 (2).
- Wood, A. (1994) *North-South Trade, Employment and Inequality. Changing Fortunes in a Skill-Driven World*, Oxford: Oxford University Press.
- wto (2001) *TRIPS and Pharmaceutical Patents*, Fact Sheet, April, beschikbaar op <http://www.wto.org>.
- wto (2002) *Commission Report is Food for Thought on Intellectual Property – Supachai*, [http://www.wto.org/english/news\\_e/newso2\\_e/com\\_report\\_intel\\_prop\\_17sep02\\_e.htm](http://www.wto.org/english/news_e/newso2_e/com_report_intel_prop_17sep02_e.htm).